

Ἡ ΕΝΟΤΗΣ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ
ΑΝΑΤΟΛΗΣ ΚΑΙ ΔΥΣΕΩΣ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΒΙΟΥΣ
ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΙΟΥ*

ΥΠΟ
ΘΕΟΔΩΡΟΥ Ν. ΖΗΣΗ
Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Οἱ δύο παλαιοσλαβικοὶ βίοι τῶν Ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, τοῦ 9ου αἰῶνος, γνωστοὶ ὡς Βίος Κωνσταντίνου καὶ Βίος Μεθοδίου, δίδουν ἀξιοπρόσεκτον εἰκόνα τῶν σχέσεων μεταξύ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ἡ ὁποία δὲν τυγχάνει πάντοτε τῆς δεούσης προσοχῆς ἐκ μέρους τῶν ἱστορικῶν καὶ θεολόγων. Παρουσιάζουν μὲ ἀκριβεῖαν καὶ ἱστορικὴν ἀξιόπιστιαν τὰς σχέσεις μεταξύ τῶν τριῶν δυνάμεων, τῶν τριῶν κέντρων ἐξουσίας, ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ἥτοι τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ νέου κράτους τῶν Φράγκων καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης. Μολοντί ὑπὸ τὴν πίεσιν ἱστορικῶν ἀναγκῶν ἡ Ρώμη ἔκλινεν ὑπὲρ τοῦ νέου ἰσχυροῦ ἐν τῇ Δύσει κράτους τῶν Φράγκων, εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ὁποίου μετεβίβασε τὸ 800 τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀξίαν, ἐν τούτοις οὔτε τὰς ἰδικὰς τῆς ἐκκλησιαστικοπολιτικὰς βλέψεις ἐγκατέλειψεν οὔτε ἔθραυσε τὴν ἐνότητα τῆς χριστιανικῆς οἰκουμένης, ὡς ἐκφραστὴν τῆς ὁποίας ἐξηκολούθει νὰ ἀναγνωρίζῃ τὸν ἑλληνορωμαῖον αὐτοκράτορα τῆς ΚΠόλεως. Ὑπῆρχε μία καθολικὴ, οἰκουμενικὴ Ἐκκλησία ὑπὸ ἓνα Χριστιανὸν αὐτοκράτορα, κατὰ τὴν γνωστὴν μεταβολὴν τῆς Pax Romana εἰς Pax Christiana. Ἐξηκολούθουν αἱ δύο Ἐκκλησίαι Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως νὰ ἀποτελοῦν μέρη ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σώματος. Οἱ ἱστορικοὶ παράγοντες οἱ ὁποῖοι ἐκυοφόρουν τὴν διαίρεσιν καὶ τὸν διχασμὸν εἰς τὸ τέλος τοῦ 8ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 9ου αἰῶνος, περισσότερο δὲ ὄλων ἢ αὐξοῦσα δύναμις τοῦ γερμανικοῦ κράτους καὶ αἱ ἀποτυχίαι τῶν Ἑλλήνων τοῦ Βυζαντίου νὰ προστατεύσουν ἀποτελεσματικῶς τὴν αὐτοκρατορίαν ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν κινδύνων, ἔπαυσαν μεσοῦντος τοῦ 9ου αἰῶνος νὰ ἀσκοῦν τὴν ἰδίαν ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν. Οἱ διάδοχοι τοῦ Μεγάλου Καρό-

* Εἰσήγησις ἀνακοινωθεῖσα εἰς τὴν ὀλομέλειαν τοῦ συνεληθόντος ἐν Regensburg τῆς Δ. Γερμανίας (17-24 Ἀπριλίου 1984) διεθνοῦς συμποσίου περὶ τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου. Ὁ συγγραφεὺς ἐξεπροσώπει τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος μὲ ἀπόφασιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου.

λου, ἐκ τῶν υἰῶν καὶ ἐγγονῶν του, ὠδήγησαν εἰς πτώσιν τὸ Γερμανικὸν κράτος, ἐνῶ ἀντιθέτως εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἡ αὐτοκρατορία μετὰ τὴν ὀριστικὴν κατάπαυσιν τῆς εἰκονομαχίας (843) ἐγνώρισε νέαν περίοδον ἀκμῆς καὶ ἰσχύος.

Ἡ ἐκτίμησις τῶν σχέσεων μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως, κατὰ τὴν περίοδον δράσεως τῶν δύο Ἑλλήνων φωτιστῶν τῶν Σλάβων εἰς τὴν Μοραβίαν καὶ Παννονίαν, πρέπει νὰ γίνεται εἰς τὰ πλαίσια τοῦ ἀνταγωνισμοῦ μεταξύ τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν, τῆς οἰκουμενικῆς ἑλληνορωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς φιλοδοξούσης νὰ ὑποκαταστήσῃ ταύτην γερμανικῆς αὐτοκρατορίας τῶν Φράγκων. Πρόκειται περὶ ἀνταγωνισμοῦ μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Φράγκων, περὶ ἑλληνογερμανικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, ἐν μέσῳ τοῦ ὁποίου ὡς τρίτη δύναμις παρεμβάλλεται ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης, ἡ ὁποία ἀποκεκομμένη τῆς αὐτοκρατορικῆς αἰγλης καὶ δυνάμεως, λόγῳ τῆς Νέας Ρώμης, ζητεῖ νὰ εὕρῃ πολιτικὴν στήριξιν, χωρὶς πάντως νὰ πέοη τελείως ἀκόμη εἰς τὴν ἀγκάλην τῶν Φράγκων. Ἐξέρχεται διὰ τοῦτο τελείως τῶν ἱστορικῶν δεδομένων τῆς ἐποχῆς ὁ ἐπιχειρῶν νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν ἱεραποστολικὴν δρᾶσιν τῶν δύο Θεσσαλονικέων ἀδελφῶν εἰς τὰ πλαίσια μιᾶς δῆθεν ἀντιθέσεως τῶν Ἐκκλησιῶν Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης ἀμφιταλαντεύεται τὸν 9ον αἰῶνα μεταξύ Γερμανῶν καὶ Ἑλλήνων τοῦ Βυζαντίου στηριζομένη κατὰ περίπτωσιν ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς, διὰ νὰ προωθήσῃ τὰ σχέδιά της ἐπὶ τῆς ἄλλης, ἢ διὰ νὰ προστατευθῇ ἀπὸ ἐπεμβάσεις ἀμφοτέρων.

Τὸ σχῆμα αὐτὸ τῶν τριῶν δυνάμεων θὰ διαρκέσῃ ἱστορικῶς κατὰ τοὺς 9ον καὶ 10ον αἰῶνας, μέχρι τῆς ὀριστικῆς ταυτίσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης πρὸς τὸ δημιουργηθὲν ὑπὸ τῶν Θεολόγων τῆς αὐλῆς τοῦ Μεγάλου Καρόλου διὰ τῶν Καρολινεῶν Βιβλίων νέον θεολογικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν καθεστῶς, ποῦ διαμορφώνεται ὀριστικῶς καὶ ἐπιβάλλεται εἰς τὴν Δύσιν τὸν 11ον αἰῶνα. Οὐσιαστικῶς πρόκειται περὶ ἐπιβολῆς τῆς θεολογίας τῶν Φράγκων ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης, ὅπως σαφῶς φαίνεται τοῦτο εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Filioque, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιήθη διὰ νὰ ἀποδειχθῇ ἡ ὑπεροχὴ τῆς φραγκικῆς θεολογίας, καὶ τὸ ὁποῖον ἐπὶ μακρὸν ἐξηκολούθει νὰ ἀποκρούῃ ἡ Ρώμη. Ἦδη ὁ Ἀλκουίνος εἰς ἐπιστολὴν του πρὸς τὸν Κάρολον, τὸν Ἰούνιον τοῦ 799, γράφει ὅτι μέχρις ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ὑπῆρχον τρεῖς ἄνδρες, τρεῖς ἀρχαί, εἰς τὴν χριστιανικὴν οἰκουμένην· ὁ βικάριος τοῦ ἀποστόλου-Πέτρου, ὁ φορεὺς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος καὶ προσωρινὸς Κύριος τῆς Νέας Ρώμης, καὶ τελικῶς ὁ Γερμανὸς Βασιλεὺς, τὸν ὁποῖον ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ὥρισεν ὡς κεφαλὴν τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ καὶ ὁ ὁποῖος ὑπερέχει τῶν δύο ἄλλων εἰς δύναμιν, σοφίαν καὶ ἀξίαν. Ἡ σωτηρία τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ἐπαφίεται ἐξ ὀλοκλήρου εἰς αὐτόν¹.

1. Εἰς γερμανικὴν μετάφρασιν τὸ κείμενον αὐτὸ ἔχει ὡς ἐξῆς: «Bis jetzt gab es

Ὑπὸ τὸ σχῆμα αὐτὸ τῶν τριῶν κέντρων ἐξουσίας κατανοοῦνται καλύτερον αἱ διηγήσεις τῶν Βίων τῶν δύο ἀποστόλων τῶν Σλάβων, εἰδικῶς ὡς πρὸς τὰς σχέσεις Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκοντο κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀποστολῆς εἰς τὴν Μοραβίαν εἰς ἔντασιν, λόγῳ τοῦ ζητήματος τῆς Βουλγαρικῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς παρουσίας τοῦ Φωτίου εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Παρὰ τὴν ἔντασιν ὅμως καὶ τὰ προβλήματα, ἡ ἐνότης δὲν διασπᾶται. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης ἐξακολουθεῖ νὰ ὑποστηρίξῃ εἰς τὴν Δύσιν τὰς ἀποφάσεις τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς συνόδου τοῦ 787, αἱ ὁποῖαι ἐλήφθησαν μετὰ τὴν ὁμόφωνον γνώμην δύο ἀπεσταλαμένων τοῦ πάπα Ἀδριανοῦ Α', μολονότι σύνοδος γερμανῶν ἐπισκόπων εἰς τὴν Φραγκφούρτην τὸ 794, μετὰ τὴν παρουσίαν δύο καὶ πάλιν ἀπεσταλαμένων τοῦ ἰδίου πάπα, κατεδίκασε τὴν προσκύνῃσιν τῶν εἰκόνων. Ἐξακολουθεῖ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 11ου αἰῶνος νὰ ἀποκρούῃ τὴν προσθήκην τοῦ Filioque εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, μολονότι ἤδη τὸ 809 ὁ Κάρολος ὁ Μέγας πιέζει τὸν πάπαν Λέοντα Γ' νὰ δεχθῇ τὴν προσθήκην, διὰ νὰ ἰκανοποιηθοῦν οἱ Φράγκοι μοναχοὶ τοῦ ὅρους τῶν Ἐλαιῶν εἰς Ἱερουσαλήμ, ποὺ ἀνεκίνησαν τὸ ζήτημα καὶ ἤλθον εἰς σύγκρουσιν ἐκεῖ μετὰ τοὺς ἀνατολικοὺς μοναχοὺς. Ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις αὐτάς ἡ παρεχομένη ὑπὸ τῶν δύο Βίων γενικὴ ἐντύπωσις τῆς προσεκτικῆς προστασίας ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ἔναντι τῶν αὐθαιρεσιῶν καὶ τῶν διώξεων τοῦ γερμανικοῦ κλήρου, εἰς θέματα μάλιστα διδασκαλίας καὶ δόγματος, ὅπως τὸ Filioque, θεωρεῖται ἐντελῶς φυσιολογική. Παλαιὰ καὶ Νέα Ρώμη εὐρίσκονται εἰσέτι εἰς πλήρη κοινωνίαν καὶ εἶναι ἀπολύτως κατανοητὸν νὰ χειροτονεῖται ὑπὸ τοῦ πάπα εἰς ἐπίσκοπον ὁ ἐκπληρῶν ἱεραποστολικά σχέδια τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως Μεθόδιος καὶ νὰ κηδεύεται μετὰ τὴν συμμετοχὴν Ρωμαίων καὶ Ἑλλήνων κληρικῶν ὁ Κύριλλος εἰς τὴν Ρώμην.

Ἡ εἰκὼν αὐτὴ διασαφεῖται μετὰ βάσιν τὰ ἱστορικὰ δεδομένα καὶ τὰς λεπτομερείας τῶν Βίων. Συμφώνως πρὸς τὰ σχέδια τοῦ Μεγάλου Καρόλου ἡ ἐνότης τῆς δυτικῆς αὐτοκρατορίας ἔπρεπε νὰ στηριχθῇ εἰς τὴν ἐνότητα τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ὅπως συνέβαινε καὶ εἰς τὴν ἑλληνορωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ Βυζαντίου. Τὰ σχέδια περιελάμβανον ἑνσωμάτωσιν τῶν δυτικῶν Σλάβων τῆς Μοραβίας καὶ Βοημίας ποὺ εὐρίσκοντο εἰς τὰ ἀνατολικά σύνορα

in der Christenheit drei Männer, die zählten: den Vikar des Apostelfürsten Petrus, was ihm geschehem ist, habt ihr nicht wissen lassen; den Träger des Kaisertums — der zeitliche Herr des neuen Rom, wie er nicht von Fremden, sondern von den Seinen abgesetzt wurde, ist in aller Mund; endlich euch, den König, den unser Herr Jesus Christus zum Haupt des christlichen Volkes bestimmt hat und der die beiden andern an Macht, Weisheit und Würde übertrifft. Siehe, das Heil der Kirche Christi ruht nun ganz auf dir allein». Monumenta Germaniae Historica, VI, Epistola 174, σελ. 288, ἐν H. Jedin, Handbuch der Kirchengeschichte, III/1, σελ. 105.

τοῦ κράτους. Οἱ Σλάβοι ἡγεμόνες μὲ προσοχὴν εἰς τὴν ἀρχὴν, κατόπιν δὲ μὲ ἀποφασιστικότητα προσεπάθησαν νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν πολιτικὴν καὶ πολιτιστικὴν ἀνεξαρτησίαν. Ἀνεγνώρισαν τὴν ἐπικυριαρχίαν Λουδοβίκου τοῦ Εὐσεβοῦς ἐπὶ τῆς Μοραβίας καὶ Βοημίας διὰ τῆς ἀποστολῆς ἀντιπροσώπων τὸ 815 καὶ 822 εἰς τὰς Δαιτάς τῆς Paderborn καὶ τῆς Φραγκοφούρτης². Ἀκριβῶς δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 9ου αἰῶνος παρατηρεῖται ἔντονος ἱεραποστολικὴ δρᾶσις Φράγκων ἱεραποστόλων εἰς τὴν Μοραβίαν, κυρίως Βαυαρῶν. Αἱ ἐπισκοπαὶ Regensburg καὶ Passau καὶ ἡ ἀρχιεπισκοπὴ τοῦ Salzburg διοργανώνουν τὴν ἱεραποστολὴν εἰς τὴν Βοημίαν, Μοραβίαν καὶ Νίτραν³.

Περὶ τοῦ ὅτι ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῶν Μοραβῶν εἶχεν ἀρχίσει πρὸ τῆς ἐλεύσεως τῶν δύο Ἑλλήνων ἱεραποστόλων δὲν ὑπάρχει καμμία ἀμφιβολία. Ὁ Βίος Κωνσταντίνου παρουσιάζει τὸν Ραστισλάβον νὰ γράφῃ εἰς τὸν Μιχαὴλ Γ' ὅτι ὁ λαὸς τῶν Μοραβῶν εἶχεν ἐγκαταλείψει τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ ἐτήρει τώρα τὸν χριστιανικὸν νόμον, ἐστερεῖτο ὅμως ἀνθρώπων ποὺ θὰ ἠρμήνευον τὴν χριστιανικὴν πίστιν εἰς τὴν σλαβικὴν γλῶσσαν. Ὁ Βίος Μεθοδίου συνδέει τὸ αἶτημα πρὸς τὸν Μιχαὴλ μὲ τὴν ἀνάγκην ἐνότῃς τῶν Σλάβων ἐν τῇ πίστει, διότι οἱ δράσαντες προηγουμένως «Χριστιανοὶ διδάσκαλοι ἐξ Ἰταλίας, ἐξ Ἑλλάδος καὶ ἐκ Γερμανίας ἐδίδαξαν τὸν λαὸν διαφόρως»⁴. Ἐκτὸς ὅμως τῶν πληροφοριῶν τῶν δύο βίων περὶ τῆς προηγηθείσης ἐν Μοραβίᾳ δράσεως Χριστιανῶν ἱεραποστόλων, ὑπάρχουν τώρα καὶ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα ποὺ ἀποδεικνύουν αὐτὴν τὴν δρᾶσιν. Ἡ πληροφορία τοῦ Βίου τοῦ Μεθοδίου ὅτι ἐκτὸς τῶν Γερμανῶν εἶχον δράσει Ἰταλοὶ καὶ Ἑλληγες πρέπει ἴσως νὰ ἐρμηνευθῇ ὡς ἀπολογητικὴ τάσις τοῦ συγγραφέως τοῦ Βίου ἐναντίον τῆς ἀποκλειστικότητος τῶν Γερμανῶν, ὥστε ἡ ἐμφάνισις τῶν Ἑλλήνων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου μὲ τὴν συγκατάθεσιν καὶ εὐλογίαν τῆς Ρώμης νὰ ἐρμηνευθῇ ὡς συνέχισις ἀρξαμένου ἤδη ἔργου καὶ ὄχι ὡς ἐπέμβασις εἰς ξένην δικαιοδοσίαν. Σημασίαν πάντως ἔχει ἐν προκειμένῳ, ὅτι τὸ σχῆμα τῶν τριῶν δυνάμεων, τῶν τριῶν κέντρων ἐξουσίας, κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐμφανίζεται σαφῶς μέσα εἰς τὰς διηγήσεις τῶν βίων. Πέρα δὲ

2. F. Dvornik, Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle, Paris 1926, σελ. 149.

3. F. Grivec, Konstantin und Method, Lehrer der Slaven, Wiesbaden 1960, σελ. 54. G. Stadtmüller, Geschichte Südosteuropas, München 1950, σ. 150.

4. Βίος Κωνσταντίνου 14.

5. Βίος Μεθοδίου 5. Διὰ τοὺς δύο βίους χρησιμοποιοῦμεν τὴν μετάφρασιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ποὺ ἐξεδόνησεν ὁ Ἱ. Ἀναστασίου, εἰς τὴν Ἐπιστημονικὴν Ἐπετηρίδα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τόμ. 12, 1968, σελ. 113-161, ἐκ τῆς γερμανικῆς μετάφράσεως τοῦ Josef Buijnoch ἐν τῷ ἔργῳ του Zwischen Rom und Byzanz,

τῆς πιθανῆς ἀπολογητικῆς τάσεως εἶναι ἀπολύτως δυνατόν νὰ ἔδρασαν πράγματι εἰς τὴν Μοραβίαν ἐνωρίτερον Ἑλληγες καὶ Ἴταλοι ἱεραπόστολοι, ὅχι ὅμως εἰς ἐπίσημον καὶ ἀνεγνωρισμένην ἀποστολήν. Τὰ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα ναῶν μὲ βυζαντινὰς ἐπιδράσεις κατοχυρώνουν καλῶς αὐτὴν τὴν ἀποψιν⁶. Ἡ εὐαίσθητος περιοχὴ τῶν Σλάβων τῆς Μοραβίας πού προσπαθοῦσε νὰ ἰσοροπήσῃ καὶ νὰ σταθῇ μεταξύ τῶν γειτονικῶν Φράγκων καὶ τοῦ ἀπομεικρυσμένου Βυζαντίου, χωρὶς ἀμφιβολίαν θὰ εἶχε προσελκύσει τὸ ἐνδιαφέρον τῶν τριῶν δυνάμεων διὰ τὴν προώθησιν τῆς ἐπιρροῆς των μὲ ἀνεπιστήμους ἀποστολάς.

Ἐπισήμως καὶ ἐπὶ ὀργανωμένου σχεδίου ἐργάζονται οἱ Φράγκοι ἱεραπόστολοι, τὸ ἔργον τῶν ὁποίων ὅμως δὲν εὐρίσκει μεγάλην ἀπήχησιν μεταξύ τῶν Σλάβων. Μετὰ τόσων ἐτῶν ἔργον μόλις τὸ 845 δεκατέσσερες βοημοὶ ἐπίσκοποι βαπτίζονται εἰς τὸ Regensburg παρουσίᾳ Λουδοβίκου τοῦ Γερμανικοῦ. Ἡ ἀποτυχία τοῦ ἔργου τῶν Φράγκων ἱεραποστόλων ὀφείλεται εἰς δύο βασικῶς λόγους. Ἐν πρώτοις ἡ πολιτικὴ ἡγεσία τῶν Μοραβῶν καὶ συγκεκριμένως ὁ Ραστισλάβος ἀντελαμβάνετο ὅτι διὰ τῶν Γερμανῶν ἱεραποστόλων ἠῤῥξανεν ἡ γερμανικὴ ἐπιρροὴ ἐπὶ τοῦ κράτους του· ἡ γεωγραφικὴ γειτνίασις συνδεδεμένη μὲ τὴν θρησκευτικὴν ἀφομοίωσιν ἀπετέλει σαφῆ κίνδυνον ἐναντίον τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Μοραβῶν. Ἐξ ἀνάγκης, λόγῳ τῆς ἐπικυριαρχίας τῶν Γερμανῶν, ἐδέχθη ὁ Ραστισλάβος τὴν δρᾶσιν τῶν Γερμανῶν ἱεραποστόλων, τὸ ἔργον τῶν ὁποίων ὅμως οὐδέποτε ἐβοήθησε. Στόχος του ἦτο ἡ χαλάρωσις τῶν πολιτικῶν καὶ πολιτιστικῶν δεσμῶν μὲ τὸ γερμανικὸν κράτος. Ὅταν λοιπὸν ἤσθάνθη δυνατός, τοὺς ἤδη χαλαροὺς αὐτοὺς δεσμοὺς ἀπέκοψε πλήρως. Δὲν ἀναγνωρίζει πλέον τὴν ἐπικυριαρχίαν τῶν Γερμανῶν καὶ τὸ 850 ἀρνεῖται νὰ στείλῃ ἀντιπροσώπους εἰς τὴν γερμανικὴν Δίαιταν. Ὁ Λουδοβίκος ὁ Γερμανικὸς ἐπιχειρήσας νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν σφαῖραν τῆς γερμανικῆς ἐπιρροῆς τοὺς Μοραβοὺς καὶ Βοημοὺς διὰ πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, ἠττήθη ὑπ' αὐτῶν κατὰ κράτος. Ὑπ' αὐτὰς λοιπὸν τὰς ψυχολογικὰς συνθήκας τῆς ἀγυπαραθέσεως Γερμανῶν καὶ Σλάβων ἦτο πολὺ δύσκολον νὰ εὐδοκίμησῃ τὸ ἔργον τῶν Γερμανῶν ἱεραποστόλων⁷. Ἡ δευτέρα μεγάλη ἐπίσης δυσκολία συνίστατο εἰς τὸ ὅτι οἱ Φράγκοι ἱεραπόστολοι δὲν ἤμποροῦσαν νὰ πλησιάσουν τοὺς ἀπλοῦς Σλάβους πιστοὺς, λόγῳ τοῦ ὅτι ἀπηγορεύετο γενικῶς εἰς τὴν Δύσιν ἡ χρῆσις εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν λατρείαν τῶν ἐπιτοπίων γλωσσῶν. Ἐκυριάρχει ἡ λατινική.

6. Βλ. Α. Dostál, «La Tradition Cyrillo-Methodienne en Moravie», ἐν Κυρίλλῳ καὶ Μεθοδίῳ, Τόμος ἐόρτιος ἐπὶ τῇ γλιουστῇ καὶ ἑκατοστῇ ἐτηρίδι, μέρος Ι, Θεσσαλονίκη 1966, σελ. 155.

7. Βλ. Ἰ. Καραγιαννοπούλου, «Τὸ ἱστορικὸν πλαίσιον τοῦ ἔργου τῶν ἀποστόλων τῶν Σλάβων», ἐν Κυρίλλῳ καὶ Μεθοδίῳ, Τόμος ἐόρτιος, Θεσσαλονίκη 1966, μέρος Ι, σελ. 144.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τῆς πολιτικῆς συγκρούσεως πρὸς τοὺς Γερμανοὺς καὶ τῆς ἀνάγκης νὰ ἀποκτήσῃ μαζὺ μὲ τὴν πολιτικὴν καὶ πολιτιστικὴν ἀνεξαρτησίαν ὁ Ραστισλάβος ἀποφασίζει νὰ ἀπευθυνθῇ τὸ 862 πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Μιχαὴλ τὸν Γ' καὶ νὰ ζητήσῃ ἐπίσημον ὀργάνωσιν καὶ ἀποστολὴν ἱεραποστολικῆς ὁμάδος. Τὸ μακρυνὸν Βυζάντιον δὲν εἶχε δεῖξει ποτὲ διάθεσιν πολιτικῆς ἐνσωματώσεως τῶν Μοραβῶν, πολιτιστικῶς δὲ ἀκόμη καὶ εἰς λαοὺς ἀνήκοντας εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν εἶχεν ἐπιτρέψει τὴν διατήρησιν τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς χρήσεως τῶν ἐπιτοπίων γλωσσῶν. Τὸ πρόβλημα τῆς χρήσεως τῆς σλαβικῆς γλώσσης ὑπὸ τῶν μελλόντων νὰ ἀποσταλοῦν Ἑλλήνων ἱεραποστόλων κυριαρχεῖ εἰς τὰς συνεννοήσεις μεταξὺ Ραστισλάβου καὶ Μιχαὴλ Γ', καθώρισε δὲ ἔκτοτε τὴν πολιτιστικὴν φυσιογνωμίαν τῶν σλαβικῶν λαῶν μὲ τὴν δημιουργίαν ἐκ μέρους τῶν δύο ἐκ Θεσσαλονίκης ἀδελφῶν τῆς γραπτῆς γλώσσης τῶν Σλάβων. Οἱ ἐπὶ καιρὸν ἰσοροποῦντες μεταξὺ Γερμανῶν καὶ Ἑλλήνων δυτικοὶ Σλάβοι κλίνουν πλέον πρὸς τὴν Ἀνατολήν.

Γίνεται δεκτὸν ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν ὅτι τοὺς πιθανοὺς ἐνδοιασμοὺς τοῦ Ραστισλάβου διὰ τὴν ἀλλαγὴν αὐτὴν τῆς πορείας τοῦ κράτους του ἐξηφάνισεν ἡ ὑπογραφεῖσα συμφωνία μεταξὺ Λουδοβίκου τοῦ Γερμανικοῦ καὶ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Βόριδος, ἡ ὁποία ὑπεγράφη τὸ 863, μετὰ τριετεῖς διαπραγματεύσεις. Ἐνώπιον λοιπὸν τοῦ ἐχθρικοῦ αὐτοῦ κλοιοῦ μεταξὺ Φράγκων καὶ Βουλγάρων ὁ Ραστισλάβος ἐπετάχυνε τὴν σύνδεσιν μὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν⁸.

Τὴν τρίτην δύναμιν, τὴν Ρώμην, δὲν ἠγγόνησε παντελῶς. Πρὶν ἀπευθυνθῆ εἰς τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ τὸν Γ' ἐζήτησεν ἱεραποστολὴν ἐκ μέρους τοῦ Πάπα Νικολάου τοῦ Α', γνωρίζων προφανῶς ἐκ τῶν προτέρων τὴν ἀδυναμίαν ἀνταποκρίσεώς του. Ἐπεδίωκε πάντως μὲ αὐτὴν τὴν κίνησιν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀνοχὴν τῆς Ρώμης εἰς τὸ μέλλον νὰ ἐπιτελεσθῇ ἱεραποστολικὸν ἔργον, τὸ ὁποῖον θὰ κατηρθύνετο ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Νικόλαος διὰ νὰ μὴ δυσαρεστήσῃ τὸν Λουδοβίκον, τοῦ ὁποίου αἱ βλέψεις εἰς τὴν Μοραβίαν ἐθίγοντο, ἠρνήθη νὰ ἀνταποκριθῆ εἰς τὸ αἶτημα τοῦ Ραστισλάβου⁹. Τηρεῖ ἐδῶ ὁ Νικόλαος διαφορετικὴν στάσιν ἐκεῖνης πού ἐτήρησε μετ' ὀλίγον (866) εἰς τὸ πρόβλημα τῆς Βουλγαρίας, ἔπου πρὸ τῶν θυρῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐδέχθη νὰ ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην τῆς ἱεραποστολῆς, προφανῶς διὰ νὰ ἰσοσταθμίσῃ τὴν ἀπώλειαν τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἐκ τῆς δικαιοδοσίας τῆς Ρώμης ἐπὶ τῆς ἐποχῆς Λέοντος τοῦ Ἰσαύ-

8. Βλ. Tr. Ionescu-Niscon, «Sur la Tradition Cyrillo-Méthodienne dans l'histoire des Slaves Occidentaux», ἐν Κυρίλλω καὶ Μεθοδίῳ, Τόμος ἐόρτιος, Θεσσαλονίκη 1968, μέρος II, σελ. 181.

9. Cf. Καρραγιαννοπούλου, αὐτόθι, σελ. 147.

ρου. Μολοντί δὲ οἱ ἀποσταλέντες εἰς Βουλγαρίαν καὶ ἐκ μέρους τοῦ Λουδοβίκου Γερμανοὶ ἱεραπόστολοι ἀνεχώρησαν ἐκ τῆς Βουλγαρίας, διὰ νὰ δράσουν μόνον οἱ ἱεραπόστολοι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης, ἐν τούτοις ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἀναγκασθοῦν καὶ αὐτοὶ νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Βουλγαρίαν, διὰ νὰ ἀναλάβῃ καὶ ἐδῶ τὸν ἐκχριστιανισμὸν τῶν Βουλγάρων ἡ Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως (869-870). Ἡ ἐπιτυχὴς ἀντίδρασις τοῦ Φωτίου εἰς τὴν ἱεραποστολὴν τῆς Ρώμης ἐν Βουλγαρίᾳ ἐβάρυνε τὸ κλίμα τῶν σχέσεων μεταξὺ Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως, δὲν ὠδήγησε παρὰ ταῦτα εἰς διάσπασιν τῆς ἐνότητος.

Τὴν πληροφορίαν περὶ τοῦ ὅτι ὁ Ραστισλάβος, πρὶν ἀπευθυνθῆ εἰς τὸν αὐτοκράτορα Μιχαήλ, ἐζήτησεν ἱεραποστόλους ἐκ Ρώμης παραδίδει ὁ Βίος Μεθοδίου, δὲν ὑπάρχει δὲ σοβαρὸς λόγος νὰ μὴ τὴν δεχθῶμεν. Εἶναι ἐνσωματωμένη εἰς τὴν βουλλαν *Gloria in excelsis Deo* τοῦ Ἀδριανοῦ Β', τὴν ὁποίαν παραθέτει ὁ Βίος Μεθοδίου. Γράφει ὁ Ἀδριανὸς πρὸς τοὺς Σλάβους ἡγεμόνας: «Ἐζητήσατε διδάσκαλον ἅχι μόνον παρὰ τοῦ ἀρχιερατικοῦ τούτου θρόνου, ἀλλ' ἐπίσης καὶ παρὰ τοῦ εὐσεβοῦς αὐτοκράτορος Μιχαήλ. Οὕτω, λοιπόν, ἐκεῖνος ἀπέστειλεν ὑμῖν τὸν μακάριον Φιλόσοφον Κωνσταντῖνον μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον ἡμεῖς δὲν ἠδυνάμεθα νὰ πράξωμεν τοῦτο»¹⁰. Ἡ σκέψις τοῦ Ραστισλάβου νὰ μὴ ἀγνοήσῃ τὴν Ρώμην, τῆς ὁποίας ἐγνώριζε τὴν ἀδυναμίαν ἀνταποκρίσεως, ἀπεδείχθη πολὺ ὠφέλιμος διὰ τὴν ἱεραποστολὴν εἰς τὴν Μοραβίαν. Ἐξησφάλισεν εἰς πρώτην φάσιν τὴν ἀνοχὴν τοῦ δυναμικοῦ πάπα Νικολάου τοῦ Α', κατόπιν δέ, ὅταν αἱ σχέσεις μεταξὺ Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως ἐβελτιώθησαν, τὴν ἀνοικτὴν ὑποστήριξιν τοῦ πάπα Ἀδριανοῦ τοῦ Β'. Τὸ παρατεθὲν ἀπόσπασμα τῆς βουλλας δεικνύει ὅτι ἡ Ρώμη ἐξακολουθεῖ νὰ σέβεται τὸν θεσμὸν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ νὰ μὴ τοποθετῆται ἀνταγωνιστικῶς εἰς τὸ θέμα ἀλλ' ἐνωτικῶς.

Οἱ Ἕλληνες ἱεραπόστολοι ἔφθασαν εἰς τὴν Μοραβίαν τὴν Ἀνοιξίν τοῦ 363 καὶ λόγῳ τῆς προπαρασκευῆς, ἣν εἶχον κάμει εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐπεδόθησαν μετὰ τὴν ὀλοθύμον ὑποστήριξιν τοῦ Ραστισλάβου, χωρὶς χρονοτριβὴν, εἰς τὸ ἔργον τοῦ φωτισμοῦ τῶν κατοίκων. Ἐναντι τῶν προηγουμένων γερμανικῶν ἱεραποστολῶν διέθετον τὸ πλεονέκτημα τῆς χρήσεως τῆς σλαβικῆς γλώσσης εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ εἰς τὴν τέλεσιν τῆς θείας λατρείας. Φαίνεται ἐπίσης ὅτι μεγάλην ἐπίδρασιν ἤσκησεν εἰς τὸν λαὸν ὁ ἀσκητικὸς καὶ ἅγιος βίος των. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Α. Dostál, οἱ δύο ἀδελφοὶ ἡγαπῶντο πολὺ ἀπὸ τὸν λαόν, διότι ἔζων αὐστηρὰν καὶ ἁγίαν ζωὴν, ἡ ὁποία εἰς τὴν συνείδησιν τῶν πιστῶν ἐταυτίζετο πρὸς τὴν ζωὴν τῶν μαθητῶν καὶ ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ σλαβικοῦ λαοῦ ὀνομάσθησαν «ἀπόστολοι τῶν Σλάβων»¹¹.

10. Βίος Μεθοδίου 8.

11. Α. D o s t á l, αὐτόθι, σελ. 175. Ἴσως γιὰ λόγους ἱεραποστολικῆς τακτικῆς οἱ

Μετὰ τρία καὶ ἡμισυ ἔτη οἱ δύο ἀδελφοί, θεωρήσαντες προφανῶς ὅτι τὸ ἔργον των εἶχε προχωρήσει ἐπαρκῶς εἰς τὴν Μοραβίαν, ὥστε νὰ ἡμποροῦν νὰ ἐμπιστευθοῦν αὐτὸ εἰς τοὺς μαθητάς των, ἀποφασίζουσιν νὰ ἐπιστρέψουν. Παραλαμβάνουσιν μαζί τους καὶ μαθητάς διὰ νὰ τοὺς χειροτονήσουν. Αἱ ἀντιδράσεις ποὺ συνήντησαν κατὰ τὴν φάσιν αὐτὴν τοῦ ἔργου των ἦσαν ὀλίγαι· προήρχοντο κυρίως ἐκ μέρους Λατίνων καὶ Φράγκων ἐπισκόπων καὶ ἱερέων, συμφώνως πρὸς τὸν Βίον Κωνσταντίνου, οἱ ὅποιοι κατὰ τὰ κρατήσαντα εἰς τὴν Δύσειν ἀπηγόρευον τὴν χρῆσιν ἄλλης γλώσσης εἰς τὴν λατρείαν, πλὴν τῶν θεωρουμένων τριῶν ἱερῶν γλωσσῶν, ἐβραϊκῆς, ἑλληνικῆς, λατινικῆς. Ὁ ἴδιος ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Φιλόσοφος ἀντετάχθη εἰς αὐτὴν τὴν συνήθειαν, ὠνόμασε δὲ αὐτοὺς τριγλωσσίτας καὶ Πιλατιανούς, ἐπειδὴ ὁ Πιλάτος ἐχρησιμοποίησεν αὐτάς τὰς τρεῖς γλώσσας εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Σταυροῦ¹².

Πολὺ ἀπησχόλησε τοὺς ἐρευνητάς τὸ θέμα τοῦ ποῦ κατηυθύνοντο εἰ ἐπιστρέφοντες ἐκ τῆς Μοραβίας καὶ παραμείναντες μῆνας τινὰς εἰς τὴν Παννονίαν ἱεραπόστολοι· εἰς τὴν Ρώμην ἢ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ Βίοι ἀφήνουν τὸ θέμα μετέωρον, διότι, ἐνῶ ὁμιλοῦν περὶ ἐπιστροφῆς, δὲν μνημονεύουν τὸν τόπον. Ὁ Βίος Κωνσταντίνου γράφει: «καὶ οὕτω παρέμεινε τεσσαράκοντα μῆνας εἰς τὴν Μοραβίαν καὶ ἀνεχώρησεν, ἵνα χειροτονήσῃ τοὺς μαθητάς του»¹³. Ὁ Βίος Μεθοδίου γράφει: «Καὶ ὅτε παρῆλθον τρία ἔτη, ἐπέστρεψεν ἐκ Μοραβίας, ἀφοῦ ἀμφότεροι εἶχον διδάξει μαθητάς»¹⁴. Ἡ δημιουργία τοῦ προβλήματος ἐντάσσεται εἰς τὴν προσπάθειαν ἐμφανίσεως ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὸ ἔργον τῆς ἱεραποστολῆς ἐν Μοραβίᾳ, εἰς τὸ ὅτι δηλαδὴ οἱ δύο ἀδελφοὶ εὐρέθησαν ἀμφιταλαντευόμενοι μεταξὺ Ρώμης καὶ Βυζαντίου (Zwischen Rom und Byzanz). Ἡ προσπάθεια ὅμως αὐτή, ὡς ἤδη ἐλέχθη, εὐρίσκεται ἐκτὸς τῶν ἱστορικῶν πλαισίων τῆς ἐποχῆς. Ἀνταγωνισμὸς ὑπάρχει μεταξὺ Γερμανῶν καὶ Ἑλλήνων τοῦ Βυζαντίου. Ἡ Ρώμη, ὡς τρίτος παράγων, παραμένει ἐκτὸς τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, βοηθεῖ ὅμως ἀποτελεσματικῶς τὴν δρᾶσιν τῶν δύο ἀδελφῶν μὲ τὴν προσεκτικὴν παρέμβασιν καὶ τὸ κύρος της.

Εἶναι εὐλογον καὶ αὐτονόητον ὅτι ἐπιστρέφει κανεὶς ἐκεῖ ὅθεν ἐξεκίνησεν. Οἱ δύο Ἕλληνες ἀδελφοὶ ἐπέστρεφον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, διὰ νὰ ἐνημερώσουν τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν πατριάρχην περὶ τοῦ συντελεσθέντος

Φράγκοι ἱεραπόστολοι ἐφάνησαν ἐλαστικοὶ εἰς θέματα ἀντιμετωπίσεως παλαιῶν συνθητῶν, πράγμα τὸ ὅποιον ἔβλαψε τελικῶς τὴν πρὸς αὐτοὺς ἐκτίμησιν τοῦ λαοῦ. Εἰς τὸν Βίον Κωνσταντίνου (15) ὑπάρχει σχετικὸς ὑπαινιγμός· «Ὁμοίως δὲν ἡμπόδιζον νὰ προσφέρωσι θυσίας κατὰ παλαιότεραν συνήθειαν καὶ νὰ ἔχωσι τὴν πολυγαμίαν». Ὁ Κωνσταντῖνος ὑπενθυμίζει τὴν εὐαγγελικὴν ἀυστηρότητα.

12. Βίος Κωνσταντίνου 15.

13. Αὐτόθι.

14. Βίος Μεθοδίου 3.

ἔργου, νὰ χειροτονήσουν τοὺς Σλάβους μαθητὰς καὶ νὰ λάβουν περαιτέρω ὁδηγίας. Χωρὶς ἀμφιβολίαν, πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τοὺς ἀπέστειλεν ἐπιστρέφοντας ὁ Ραστισλάβος, ἐκ τοῦ ὁποίου καὶ τοὺς εἶχε ζητήσει. Ἐκ τῶν Βίω ν ἄλλωστε εἶναι ἐμφανὲς ὅτι μόνον ἔναντι τοῦ αὐτοκράτορος ἠσθάνοντο ἑαυτοὺς ὑπολόγους οἱ δύο ἀδελφοὶ διὰ τὸ ἔργον των¹⁵. Τὸ πρόβλημα ἐδημιουργήθη, διότι ἐνῶ μέσῳ Βενετίας ἐσκόπευον νὰ ἀποπλεύσουν διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν, εὐρέθησαν αἰφνιδίως εἰς τὴν Ρώμην προσκεκλημένοι τοῦ πάπα. Ἡ ἐπιλογή τῆς Βενετίας ὡς ἐνδιαμέσου σταθμοῦ διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν εἶναι δικαιολογημένη, διότι, ὅπως δέχονται οἱ Lapôtre καὶ Dvornik, ἡ Βενετία ἦτο ὁ σπουδαιότερος δυτικὸς λιμὴν διὰ τὴν μετάβασιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν¹⁶. Ἀπέφυγον ἴσως νὰ χρησιμοποιήσουν τὸν δρόμον ἐπιστροφῆς μέσῳ Βουλγαρίας, λόγῳ τῆς ἐπιδεινώσεως τῶν σχέσεων μεταξύ Βουλγαρίας καὶ Βυζαντίου ἐκ τῆς δράσεως ἐκεῖ Λατίνων ἱεραποστόλων, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ μὴ προκληθοῦν ἐκ τῆς παρουσίας των προβλήματα¹⁷. Μετὰ τὸ σύμφωνον, ἄλλωστε Λουδοβίκου-Βόριδος ἡ Βουλγαρία ἦτο ἐχθρικὸν ἔδαφος, ἀπρόσιτος εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἀπλῶς λοιπὸν ἐπληροφορήθη ὁ πάπας τὴν παρασίαν τῶν δύο ἀδελφῶν εἰς τὴν Βενετίαν, ὅπου μάλιστα ἦλθον εἰς ὄξειαν σύγκρουσιν πρὸς τοὺς τριγλωσσίτας, καὶ τοὺς προσκαλεῖ εἰς τὴν Ρώμην διὰ νὰ μάθῃ ἐκ πρώτης χειρὸς τὰ τοῦ ἔργου αὐτῶν εἰς τὴν Μοραβίαν, διὰ τὴν ὁποίαν ἀσφαλῶς δὲν εἶχε παύσει νὰ ἐνδιαφέρεται ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης. Οἱ Βί ο ι εἶναι σαφεῖς ὡς πρὸς τὴν πρόσκλησιν. Ὁ Βί ο ι Κ ω ν σ τ α ν τ ί ν ο υ γράφει: «Ὅτε ὁ πάπας τῆς Ρώμης ἐπληροφορήθη περὶ αὐτοῦ ἔστειλε καὶ ἐζήτησεν αὐτόν»¹⁸. Καὶ ὁ Βί ο ι Μ ε θ ο δ ί ο υ: «Πληροφορηθεὶς ὁ ἀποστολικὸς πατὴρ Νικόλαος περὶ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν, προσεκάλεσεν αὐτοὺς νὰ ἔλθωσιν ἐπιθυμῶν νὰ ἴδῃ αὐτοὺς ὡς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ»¹⁹. Ἐὰν ὁμοῦς μετέβαινον εἰς τὴν Ρώμην, τί νόημα εἶχεν ἡ πρόσκλησις τοῦ πάπα πρὸς τοὺς εἰς αὐτὸν μεταβαίνοντας;

Τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ρώμης δὲν πρέπει νὰ τοποθετηθῇ εἰς προσπάθειαν ἀναμειξέως τῆς κατ' ἀνταγωνιστικὸν τρόπον εἰς τὸ ἱεραποστολικὸν ἔργον τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς Μοραβίαν. Εἶναι βέβαιον ὅτι, ἂν οἱ δύο ἀδελφοί, ποῦ

15. Ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ ὁ Κωνσταντίνος λέγει: «Ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς δὲν εἶμαι πλέον ὑπηρετῆς τοῦ αὐτοκράτορος καὶ οὐδενὸς ἄλλου εἰς τὸν παρόντα κόσμον, ἀλλ' εἶμαι δοῦλος μόνον τοῦ παντοδυνάμου καὶ θά εἶμαι αἰωνίως. Ἀμήν». Βίος Κωνσταντίνου 18.

16. Τὰς ἀπόψεις των βλ. παρὰ F. G r i v e c, αὐτόθι, σελ. 71.

17. Βλ. σχετικῶς Π. Χ ρ ῆ σ τ ο υ, «Ἐπιδιώξεις τῆς ἀποστολῆς Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην», ἐν Κυρίλλω καὶ Μεθωδίῳ, Τόμος ἑόρτιος, Θεσσαλονίκη 1966, μέρος I, σελ. 17 ἔ.

18. Βίος Κωνσταντίνου 17.

19. Βίος Μεθωδίου 4.

δὲν ἐστεροῦντο εὐφυΐας καὶ διπλωματικῆς ἰκανότητος, ἀντελαμβάνοντο προθέσεις ἀντιπαράθεσεως τῆς Ρώμης πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, θὰ διέκοπτον τὴν συνεργασίαν μὲ τὴν Ρώμην ὑπὸ οἰασδῆποτε διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των θυσίας. Πολὺ περισσώτερον οὔτε ἡ Ρώμη θὰ ἐπεδίωκεν εὐθεῖαν σύγκρουσιν πρὸς τὴν ἡγεσίαν τῶν Σλάβων καὶ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἰς περίοδον μάλιστα κατὰ τὴν ὁποίαν ἦδη ἡ ἀτμόσφαιρα μὲ τὸ βουλγαρικὸν ζήτημα ἦτο πολὺ βεβαρημένη. Ἡ Ρώμη ἀπλῶς τὴν περίοδον αὐτὴν ἰσορροπεῖ μεταξύ Φράγκων καὶ Ἑλλήνων, θὰ ἐλέγομεν μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ἱεραποστολῆς εἰς τὴν Μοραβίαν συμπορεύεται μὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν, υἱοθετεῖ καὶ ἐπευλογεῖ τὸ ἔργον, εἰς βάρος τῶν ἱεραποστολικῶν ἐπιδιώξεων τῶν Φράγκων. Συμπεριφέρεται ἡ Ρώμη ὡς ἀνήκουσα εἰς τὴν ἀδιαίρετον χριστιανικὴν οἰκουμένην, ἐκφραστὴν τῆς ὁποίας ἐξακολουθεῖ νὰ θεωρῇ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐὰν ὑπῆρχε κάποια ἐσωτέρα ἐπιδιώξις τῆς Ρώμης, αὐτὴ δὲν ἐστρέφετο κατὰ τοῦ Βυζαντίου, ἀλλὰ κατὰ τῶν Φράγκων. Ἴσως ὁ παπισμὸς, ὡς παρατηρεῖ ὁ Obolensky, νὰ ἐθεώρησεν ὡς κατάλληλον τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀποσπάσῃ τὴν Μοραβίαν καὶ Παννονίαν ἐκ τῆς δικαιοδοσίας τῶν Φράγκων ἐπισκόπων, τοποθετῶν αὐτὰς εἰς ἄμεσον ἐξάρτησιν ἐκ τῆς ἁγίας ἑδρας²⁰.

Οἱ δύο ἀδελφοὶ θεωροῦνται εἰς τοὺς Βίους, μετὰ τὴν μετάβασιν εἰς τὴν Ρώμην, ὡς ἀπεσταλμένοι πλέον τοῦ πάπα καὶ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ Φράγκοι ἐπίσκοποι τὴν εἰκόνα αὐτὴν προσπαθοῦν νὰ καταστρέψουν εἰς τὰ ἔμματα τοῦ λαοῦ, ἐμφανίζοντες τὸν Μεθόδιον μὴ ἀπολαύοντα τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ πάπα καὶ τοῦ αὐτοκράτορος, ἀλλὰ ἀποτυγχάνουν καὶ εἰς τὰ δύο. Ὁ πάπας ἐπαινεῖ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μεθοδίου ὡς ὀρθόδοξον καὶ υἱοθετεῖ τὸ ἔργον εἰς τὴν Μοραβίαν ὡς ἔργον τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου τῆς Ρώμης, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν δέχεται καὶ τιμᾶ τὸν Μεθόδιον (τὸ 882), ὅστις εἶχε φθάσει ἐκεῖ μετὰ δύο μαθητῶν, τοὺς ὁποίους ἄφησεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Δὲν ἐκφράζεται ἴχνος ὑπονοίας διὰ τὰς σχέσεις τοῦ ἱεραποστολικοῦ ἔργου πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης καὶ ἐπαναποστέλλεται ὁ Μεθόδιος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ πατριάρχου μετὰ πολλῶν δώρων εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν τοῦ θρόνον²¹.

Ἰπ' αὐτὰς τὰς συνθήκας τῆς ἐκ τῶν ὑστέρων υἱοθετήσεως καὶ ἀποδοχῆς ὑπὸ τῆς Ρώμης, τοῦ ἐκπορευθέντος ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐκεῖ σχεδιασθέντος ἱεραποστολικοῦ ἔργου τῶν δύο ἀδελφῶν εἰς τὴν Μοραβίαν,

20. Geschichte der Kirche, τόμ. II, Früh- und Hochmittelalter, ἐκδ. Benziger 1971, σελ. 27.

21. Βίος Μεθοδίου· 12-13. Περὶ τῶν λόγων διὰ τοὺς ὁποίους παρέμειναν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν οἱ δύο μαθηταὶ τοῦ Μεθοδίου βλ. Ch r. K o d o v, «L'oeuvre littéraire des disciples des Saints Cyrille et Méthode en Bulgarie», ἐν Κυρίλλω καὶ Μεθοδίῳ, τόμος ἑόρτιος, Θεσσαλονίκη 1968, μέρος II, σελ. 270 ἐ,

κατανοοῦνται πλήρως ὅσα διηγοῦνται οἱ Βίοι περὶ τῶν τιμῶν τῶν δύο ἀδελφῶν εἰς τὴν Ρώμην, περὶ τῆς υἰοθετήσεως τῆς σλαβικῆς λειτουργίας ἐναντίον τῶν τριγλωσσιτῶν, περὶ τῆς πανδήμου καὶ κοινῆς ὑπὸ τῶν Ρωμαίων καὶ Ἑλλήνων τελέσεως τῆς κηδείας τοῦ Κωνσταντίνου (Κυρίλλου), περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ πάπα χειροτονίας τοῦ Μεθοδίου εἰς ἐπίσκοπον καὶ περὶ τῆς σθεναρᾶς ἐν συνεχείᾳ ὑποστηρίξεως αὐτοῦ ἐναντι τῶν διώξεων τοῦ γερμανικοῦ κλήρου, ἀκόμη καὶ ὡς πρὸς τὸ πρόβλημα τοῦ Filioque.

Αἱ ἱστορικαὶ πληροφορίες τῆς ἐποχῆς κατοχυρῶνουν καλῶς τὴν ἄποψιν ὅτι παρὰ τὰ προβλήματα καὶ τὰς δυσκολίας ἡ ἐνότης μεταξὺ Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως διτηρήθη. Ὁ πατριάρχης Φώτιος ἀνεγνωρίσθη τελικῶς ὑπὸ τοῦ διαδόχου τοῦ Ἀδριανοῦ Β', πάπα Ἰωάννου τοῦ Η'. Ἡ συγκληθεῖσα εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν σύνοδος τοῦ 879-880, θεωρουμένη ὑπὸ τῶν Ὀρθοδόξων ὡς Η' Οἰκουμενική, ἀνεγνώρισε τὸν Φώτιον ὡς κανονικὸν πατριάρχην, ἀπεκήρυξε τὴν σύνοδον τοῦ 869 καὶ κατεδίκασε μετ' ἐμφάσεως πᾶσαν προσθήκην εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως ἐν ὧσιν τοῦ προβλήματος τοῦ Filioque. Ἡ Ρώμη διὰ τῶν ἐκπροσώπων τῆς ἐδέχθη τὰς ἀποφάσεις, ἐνῶ ὁ Φώτιος παρέμεινε καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς δευτέρας πατριαρχείας του (877-886) εἰς πλήρη ἐνότητα πρὸς τὴν Ρώμην²². Αὐτὸ τὸ κλίμα τῆς ἐνότητος τῶν δύο ἐκκλησιῶν ἔχουν ἀποτυπώσει οἱ Βίοι τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου.

Οὕτω εἶναι εὐεξήγητος ἡ συνεργασία μεταξὺ Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὸ ἱεραποστολικὸν ἔργον τῆς Μοραβίας. Ἡ Ρώμη δὲν εἶχε κλίνει εἰσέτι ἀποφασιστικῶς καὶ ὀριστικῶς πρὸς τὴν πλευρὰν τῶν Φράγκων. Ὅταν τοῦτο συνέβη ἀργότερον, εἶχεν ὡς συνέπειαν νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ ὀδυνηρὸν σχίσμα μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως τὸ 1054²³.

22. Ὁ O b o l e n s k y ἀναλύει ἱστορικῶς τὰ γεγονότα αὐτῆς τῆς περιόδου ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς ἐνότητος μεταξὺ Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως ἐν *Geschichte der Kirche*, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 93 ἔ. Δὲν λείπουν δὲ Ὀρθόδοξοι ἐρευνῆται οἱ ὁποῖοι ἐρμηνεύουν καὶ τὰ ἀνακύπτοντα μεταξὺ Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως προβλήματα ὡς ὀφειλόμενα εἰς ἐπεμβάσεις τῶν Φράγκων οἱ ὁποῖοι τελικῶς ὑπέταξαν καὶ ὑπεδούλωσαν τὴν Ρώμην. Βλ. Ἰω. Ρωμανίδου, *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 35 ἔ. 342 ἔ.

23. Ὁ M. K n o w l e s εἰς τὸ κεφ. *Rom und Konstantinopel* γράφει εἰς τὴν *Geschichte der Kirche*, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 107: «Historisch gesehen führten das schwindende Ansehen des Papsttums und seine Bindung an das Westreich für immer zur Entfremdung des Ostens und zerstörten, was an Gemeinsamkeit des Empfindens noch vorhanden war».